

Постмодерністська літературна казка в художній системі постмодернізму

У статті розглянуто типологічні характеристики постмодерністської літературної казки. Виявлено характерні риси цих казок, а саме: змішування високих і низьких жанрів, інтертекстуальність, фрагментарність, колаж, метапрозові, саморефлексивні посилання на процес створення літературних творів. Серед інших особливостей літературних казок розглянуто різну наративну швидкість, інтерполяцію чужорідного простору в знайомий простір, експериментування з простором сторінки, використовуючи нетрадиційну текстову графіку.

Ключові слова: літературна казка, постмодерністська казка, інтертекстуальність, фрагментарність, колаж, метапроза, наративна швидкість.

Постановка наукової проблеми та її значення. Література постмодернізму – надзвичайно цікаве та багатопланове явище, яке з огляду на його часові межі (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) досі не отримало однозначного трактування з боку дослідників. Саме тому подібні розвідки актуальні та необхідні для кращого розуміння цієї літературної епохи. Серед теоретиків літератури постмодернізму виділяємо таких відомих вчених, як Б. Мак Хейл, І. Хассан, У. Еко, Л. Мак Каффері, Л. Хатчеон, І. Ільїн та ін.

Постмодерністська епоха характеризується появою феміністської, постколоніальної, мультикультурної та мультиетнічної літератури. Традиційні літературні жанри також зазнають суттєвих трансформацій, розповсюджений жанровий синкретизм. У нашій розвідці ми детальніше зупинимося на особливостях постмодерністської літературної казки, дослідженням якої займалися, серед інших, К. Баккілега, М. Татар, Дж. Зайпс, М. Уорнер, В. Джоосен.

Мета статті – дослідити, які загальні риси літератури постмодернізму знайшли відображення в постмодерністських літературних казках. Відповідно до мети, поставлено такі завдання: визначити основні риси літератури постмодернізму; проілюструвати їх прикладами з постмодерністських літературних казок.

Багато дослідників, зокрема Б. Мак Хейл [4], Т. Вудс [7], серед особливостей постмодерністських творів виокремлюють тенденцію до асиміляції «низького» мистецтва, яке В. Гасс називав «trash phenomenon» [5, р. 61]. Для відомого американського письменника-постмодерніста Д. Бартелма треш – це мова, яка містить багато банальностей, заялжених висловів. Головна героїня його казкової повісті «Білосніжка» відгукується про загальнозживані слова так:

“Oh, I wish there were some words in the world that were not the words I always hear!” [1, р. 12]

І. Хассан виділяє дві основні тенденції в постмодернізмі: невизначеність та іманентність. Під невизначеністю дослідник розуміє комплексне поняття, яке включає двозначність, уривчастість, плюралізм, випадковість, перекручення, дезінтеграцію, зміщення, децентрування тощо. Під іманентністю мається на увазі здатність літератури узагальнювати себе в символах, впливати на себе за допомогою власних абстракцій, стаючи таким чином власним середовищем [5, р. 88].

Одна з ознак невизначеності на рівні композиції – фрагментарність, відсутність логічного зв'язку між думками – прийом, досить поширений у сучасних літературних казках. Так, Д. Бартелм таким чином передає міркування Пола – героя казкової повісті «Білосніжка»:

Probably I should go out and effect a liaison with some beauty who needs me, and save her, and ride away with her flung over the pommel of my palfrey, I believe I have that right. But on the other hand, this duck-with-blue-cheese sandwich that I am eating is mighty attractive and absorbing, too. He was peculiar, my father [1, р. 33].

Як бачимо, думкам персонажа не вистачає будь-якої логіки, вони перестрибують із порятунку красуні до сандвічу з м'ясом качки і сиром із пліснявою та, нарешті, до батька героя. Подібний потік свідомості персонажа – характерна ознака фрагментованого дискурсу.

Для творів літератури постмодернізму характерна різна наративна швидкість [2]. Використання таких елементів, як повтори, паралельні синтаксичні конструкції, оповідь в оповіді призводить до уповільнення розгортання дії і, відповідно, до зменшення наративної швидкості, як це відбувається в наступному прикладі:

Where have the buffalo gone? You can go for miles and miles and miles and miles and miles and miles and hundreds of miles without seeing a single one! And that didn't prevent them from letting the railroads grab all the best land! And that didn't prevent them from letting alienation seep in everywhere and cover everything ... [1, p. 137]

Під час використання такого прийому, як колаж, навпаки, наративна швидкість збільшується завдяки пропуску окремих деталей, відсутності дієслів-зв'язок тощо:

"Those men hulking hulk in closets and outside gestures eventuating against a white screen difficulties intelligence I only wanted one plain hero of incredible size and soft, flexible manners ... [1, p. 37]

В. Гасс запропонував термін метапроза (metafiction) для позначення оповіді про оповідь, тобто оповіді про процес створення літературного твору. Він стверджував, що завданням новеліста – не передача, а створення світу за допомогою мови [1]. Подальший розвиток це поняття отримало в працях таких теоретиків постмодернізму, як Л. Мак Каффері та П. Во. Так, Л. Мак Каффері [3] стверджував, що метапроза – це оповідь про те, як мова утворює значення та надає форму навколишньому світу, який є уявною конструкцією. На думку П. Во [6], метапроза виникла в ситуації, коли відкриття в технологічній та інформаційній сферах зробили застарілими традиційні літературні правила. Традиційні відносини між художньою літературою та реальністю змінювалися завдяки використанню таких засобів, як структурне моделювання, текстуальна регресія, літературні пародії, темпоральні та просторові зсуви, розмиті рамки дискурсу тощо. У метапрозових творах вигаданий світ звертається до умов та методів свого створення.

Багато посилань на процес створення літературних творів знаходимо в казковій повісті Т. Холта «Білосніжка та семеро самураїв». Так, нижчеподаний уривок містить пародійний виклад змісту традиційних казок про Білосніжку:

In this little house in the big woods, therefore, seven small men live on their own, with nobody to look after them. Nobody to clean and tidy; nobody to make them lovely home-cooked, low-fat, low-cholesterol meals with plenty of fresh green vegetables and no chips or brown sauce; nobody to remind them to take their muddy boots off before coming inside; nobody to throw away their favourite comfy old pullovers when they aren't looking. How sad. How terribly, terribly sad.

Don't worry, though. All that's just about to change; because any minute now, a poor bedraggled girl will come stumbling out of the bramble thicket twenty-five yards due east of the front door. She'll see the friendly-looking cottage with its cheerfully red front door and she'll make straight for it, like a piranha scenting fresh blood. And in a week or so, you won't recognise the place. It's inevitable; it has to happen. No power on Earth can stop it.

Surely ...? [3, p. 2]

Автор пародійно описує традиційну казкову схему розвитку сюжету, доповнюючи її окремими реаліями сучасного світу, зокрема, такими вимогами до здорового харчування, як вживання страв із низьким вмістом жиру та холестерину, свіжих зелених овочів. Незвичне також порівняння Білосніжки, яка прямує до червоних дверей будиночку гномів, з піраньєю, яка почула запах свіжої крові.

Наведений уривок демонструє ще одну жанрову особливість постмодерністської казки, а саме її інтертекстуальність, наявність численних посилань на попередні літературні твори. Це насамперед характерно для казок з трансформованим традиційним сюжетом.

В іншому уривку королева згадує про наративні моделі, яким підпорядковується розвиток сюжету в будь-якому творі, включаючи той, дійовою особою якого вона є:

'Narrative patterns,' she said. 'Every time there's a damsel in distress, there has to be a hero to rescue her. Newton's second law, as modified for a narrative environment [3, p. 119].

Приклад метапрозової, саморефлексивної стратегії – розміщення всередині повісті «Білосніжка» Д. Бартелма анкети, яка, серед інших, містить такі запитання та варіанти відповідей:

1. *Do you like the story so far? Yes ( ) No ( )*
2. *Does Snow White resemble the Snow White you remember? Yes ( ) No ( )*
3. *Have you understood, in reading to this point, that Paul is the prince-figure? Yes ( ) No ( )*
4. *has the work, for you, a metaphysical dimension? Yes ( ) No ( )* [1, p. 88].

Завдяки цій анкеті автор має змогу як коментувати процес викладення історії, так і глузувати з читачів та їхніх очікувань, свідомо включаючи абсурдні питання, наприклад: «*Do you stand up when*

you read?» «In your opinion, should human beings have more shoulders? ( ) Two sets of shoulders? ( ) Three? ( )» [1, p. 89]

Простір у творах літератури постмодернізму утворюється не навколо персонажів або наратора, як в літературі модернізму, а одночасно конструюється і деконструюється за допомогою таких прийомів, як суположення, інтерполяція, накладення, присвоєння незвичних атрибутів [4, p. 45]. У першому випадку світи, які в географічних атласах реального світу несуміжні та непов'язані один з одним, у постмодерністських творах розміщуються поруч. Стратегія інтерполяції передбачає включення чужорідного простору в знайомий простір або між двома суміжними просторами, де існування третього простору не передбачено. Приміром, дія казкової повісті «Чорна як ніч» Р. Домен [2] відбувається у Нью-Йорку, в Південному Бронксі. У творі згадується низка реальних нью-йоркських географічних назв (*Grand Central, Gun Hill Road, St. Catherine's high school*), проте основна дія відбувається у чоловічому монастирі Святого Жили, розташованому у церкві Святого Лоуренса, який є вигаданим простором.

У випадку накладення два знайомі простори накладаються один на інший, створюючи третій простір, відмінний від оригіналів. Стосовно присвоєння незвичних атрибутів, то, на відміну від реалістичної літератури, в якій певні предмети чи явища асоціюються з певними ознаками, у творах письменників-постмодерністів замість асоціацій, які автоматично спадають на думку, використовуються випадкові, подекуди перевернуті асоціації, які пародіюють усталені уявлення.

Характерна риса творів літератури постмодернізму, зокрема літературних казок – експериментування з простором сторінки: нетрадиційне використання великих літер, шрифту, пробілів. Наприклад, Т. Холт передає репліки Хлопчика-мізинчика літерами, вдвічі меншими за звичайний шрифт:

Dumpy raised both eyebrows. 'You givin' me an order, Tiny?' he muttered softly.

Tom Thumb sighed. 'It's for your own good. Go on, get a move on. Or are you standing around waiting till you evolve into a sentient life form?' [3, p. 82]

Використання текстової графіки характерне і для повісті-казки «Білосніжка»:

WHAT SNOW WHITE REMEMBERS:

THE HUNTSMAN

THE FOREST

THE STEAMING KNIFE [1, p. 45]

Завдяки подібній візуалізації відбувається розширення меж наративу, акцентування уваги читача на окремих подіях та вчинках персонажів.

Висновки. Таким чином, характерними рисами постмодерністських літературних казок є асиміляція низького мистецтва через використання банальностей та заялжених висловів, інтертекстуальність, фрагментарність, колаж, метапрозові, саморефлексивні посилання на процес створення літературних творів. Для літературних казок характерна різна наративна швидкість, інтерполяція чужорідного простору в знайомий простір, експериментування з простором сторінки, використовуючи текстову графіку. Подальші дослідження постмодерністської літературної казки дають змогу виділити нові типологічні характеристики та краще зрозуміти її місце в художній системі постмодернізму.

Література

1. Gass W. Fiction and the Figures of Life / W. Gass // Fiction and the Figures of Life. – Boston : David R. Godine, 1989. – 304 p.
2. Hume K. Narrative Speed in Contemporary Fiction / K.Hume // Narrative. – 2005. – Vol. 13, № 2. – P. 105–124.
3. McCaffery L. The Metafictional Muse: The Works of Robert Coover, Donald Barthelme, and William H. Gass / L. McCaffery // The Metafictional Muse. – Pittsburgh : the University of Pittsburgh Press, 1982. – 281 p.
4. McHale B. Postmodernist Fiction / B. McHale // Postmodernist Fiction. – New York ; London : Methuen, 1987. – 288 p.
5. Trachtenberg S. (ed.) Critical essays on American postmodernism / S. Trachtenberg // Critical essays on American postmodernism. – New York : G. K. Hall & Co, 1994. – 221 p.
6. Waugh P. Metafiction : The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction / P. Waugh // Metafiction : The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. – London : Routledge, 2005. – 192 p.
7. Woods T. Beginning postmodernism / T. Woods // Beginning postmodernism. – Manchester : Manchester University Press, 2009. – 329 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Barthelme D. Snow White / D. Barthelme // Snow White. – New York : Simon & Schuster, 1996. – 187 p.
2. Doman R. Black as Night : A Fairy Tale Retold / R. Doman // Black as Night : A Fairy Tale Retold. – Front Royal : Chesterton Press, 2007. – 276 p.
3. Halt T. Snow White and the Seven Samurai / T. Halt // Snow White and the Seven Samurai. – London : Orbit, 2011. – 308 p.

Ефименко Вікторія. Постмодерністська літературна сказка в художественній системі постмодернізму. В статті розглядаються типологічні характеристики постмодерністської літературної сказки. Данна проблематика являється практично не дослідженою в українській філологічній науці, тому роботи в даній області являються актуальними і необхідними для кращого розуміння художественної системи постмодернізму. Виявлені характерні риси постмодерністських літературних сказок, такі як змішування високих і низьких жанрів, інтертекстуальність, фрагментарність, колаж. Метапроза, т. є. проза, повествуюча про процес повествовання, знайшла відображення в постмодерністських сказках у вигляді частих метапрозаїчних, саморефлексивних посилань на процес створення літературних творів. Аналіз літературних сказок продемонстрував, що для них характерна різноманітна нарративна швидкість. Використання таких лінгвістических прийомів, як повторення, паралельні синтаксическіє конструкції, повествовання в повествованні призводять до уповільнення розгортачання дії і, відповідно, до зменшення нарративної швидкості. При використанні такого прийому, як колаж, навпаки, нарративна швидкість збільшується завдяки пропуску окремих деталей, відсутності глаголів-з'єднань і т. д. Серед інших особливостей літературних сказок розглянуто інтерполяцію чужорідного простору в знайоме простору, експериментування з простором сторінки шляхом використання нетрадиційної текстової графіки.

Ключеві слова: літературна сказка, постмодерністська сказка, інтертекстуальність, фрагментарність, колаж, метапроза, нарративна швидкість.

Yefymenko Viktoriya. Postmodern Literary Fairy Tale in the System of Postmodernism. The article analyzes typological characteristics of the postmodern fairy tale. These issues are practically unexplored by Ukrainian philological science, so research in this field is topical and necessary for better understanding of the system of postmodernism. The characteristic features of postmodern fairy tales have been revealed, such as mixture of high and popular forms of culture, intertextuality, fragmentation, collage. Metafiction, i.e. fiction about the process of fictionalizing, is present in postmodern fairy tales in the form of frequent metafictional, self-reflexive references to the process of creation of fiction. Analysis of literary fairy tales has revealed that they have various narrative speed. Usage of such linguistic devices as repetitions, parallel syntactic constructions, framing of tales within tales result in retardation of activities and, respectively, in slower narrative speed. On the contrary, in collage narrative speed is faster due to omission of certain details, missing connectors etc. Among other peculiarities of postmodern fairy tales the article examines interpolation of an alien space within a familiar space, experimentation with page spacing by means of unconventional textual graphics.

Key words: literary fairy tale, postmodern fairy tale, intertextuality, fragmentation, collage, metafiction, narrative speed.

Стаття надійшла до редколегії
21.03.2013 р.

УДК 821.14'02.09

Святослав Зубченко

Двочленна антитеза в тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структури

Антитеза, будучи іманентною домінантою стилю грецького історика Геродота, досі не знайшла всебічного висвітлення у лінгвістичних студіях. У статті здійснено класифікацію одного із видів складної антитези – двочленної за зовнішньою та внутрішньою структурами. Щодо зовнішньої організації, то простежуємо тенденцію до поєднання різних частин мови, а також фактичну відсутність двочленних антитез без підсилювальних компонентів. Водночас внутрішня організація характерна переважанням різнокореневих антонімів.

Ключові слова: антитеза, антонім, контраст, внутрішня структура, зовнішня структура

© Зубченко С., 2013